

Föreningen Gamla Carlsrona
Medlemsblad

Kaulskroniten

HÖSTENS PROGRAM

Fri entré till samtliga arrangemang.

DAG   AKTIVITET

lö 26/9   STOCKHOLM: MEDBORGARHUSET   PÅ   SÖDER-
MALM FILMAFTON kl 16.00-20.00
Vi visar filmer nonstop och säljer våra
böcker, carlschronagram, vykort mm.
Särskild inbjudan skickas till alla med-
lemmar i Stockholmsområdet. Ta gärna med
andra intresserade!

---

to 1/10   FILMAFTON på MILITÄRHEMMET i Karlskrona
kl 19.00.
Premiär på filmen "Vrakekan" - en doku-
mentär om Mårtenssons båtbyggeri på Öst-
ra Hästholmen.

Program: VRAKEKAN   (premiär)
MILLAN BORGSTRÖMS FILM   FRÅN
1940-TALET
HILDA OCH AUGUSTA - scener från
fiskbrons salustånd
ÖRLOGSMÅN UNDER SEGEL - En film
om Gladan och Falken från 1950
    (premiär)

Gratisbiljetter utlämnas i klubblokalen
Borgmästaregatan 1 onsd den 30/9 kl
17-19 tel 10191

---

to 8/10   FILMAFTON på MILITÄRHEMMET i Karlskrona
kl 19.00.
Obs! Enär publikkapaciteten på militär-
hemmet inte är så stor, dubblerar vi
visningen av filmen "VRAKEKAN".
Övriga delen av filmprogrammet varieras
jämfört med den 1/10.

Program: VRAKEKAN   (premiär)
GAMLA TEATERN
GRETA LUNDGRENS FILM - från

1930-talets   Karlskrona   (Ej
skolfilmen)
KRYSSAREN FYLGIAS LÅNGRESA 1931
(premiär)

Gratisbiljetter utlämnas i klubblokalen
onsd 30/9 och 7/10 kl 17-19 tel 10191

---

to 5/11 GAMLA FLICKSKOLANS AULA kl 19.00
Rektor Svens Green berättar skolhistoria
från Karlskrona med omnejd.
(preliminär tid och plats)

Redaktören har ordet

Här föreligger nu det fjärde medlemsbladet från Föreningen Gamla Carlscrona. Med stor glädje har jag, som redaktör för detsamma, noterat den uppskattning vi rönt för de tidigare. Många är de medlemmar som hört av sig och det gemensamma är att vi bär på minnen från vår barndoms stad och hembygd. Jag vill passa på att be än fler av Er att komma in med minnen från det gångna Karlskrona, helst av formatet 10-15 A4-sidor för att få en längre avslutad berättelse varje gång.

Mina egna barndomsår vid 40-talets Kungsbron minns jag som i ett lyckligt skimmer, som inte ens det då pågående andra världskriget rädde på. Dock påverkades vår vardag märkbart av detta. Lekkamraten Kalle Petermann, som bodde i möbelarkitekten Natanael Elmblads gula träfastighet, Kungsbrogatan nr 5, i hörnet mot Drottninggatan, och jag, som med föräldrarna huserade i residensets vaktmästarboställe med nr 1 i andra änden av samma lilla gata, var båda förtjusta i att teckna och måla. Många små konstverk helt dominerade av krigsmotiv framställdes. Den populäraste leken bestod i att med en filt täcka några kullvälta stolar för att därinunder kunna leka "sjunken U-båt". Barn är och förblir barn även med allvaret lurande bakom husknuten.

Sten A. Petersson

CARLSCRONA .

Något om varför staden blev till

av Sten A. Petersson

Sveriges flotta hade lidit så stora förluster under sjöslagen vid Öland 1676 och i Kjögebukten 1677, att man inte längre förmådde stoppa ärkefienden Danmarks framfart i Östersjön. Alltsedan staden Bodekull i Blekinge, för övrigt välkänt skeppsvarv före grundläggandet av Carlscrona, ersatts av den nya handelsstaden Carlshamn, diskuterade de styrande en strategiskt belägen örlogsbas i landets sydöstra del. Flottans högste chef vid denna tidpunkt var Hans Wachtmeister som förde befäl över eskadern i Kalmar som hade till uppgift att försvara Öland och Småland. Blekinge plågades av att den danske amiralen Nils Juel 1678 ankrade upp med en stor flottan vid Hanö och höll kusten hörifrån till utklippan under ständig bevakning. Större delen av de handelsfartyg som försökte löpa ut uppbringades. Många av blekingarna var också upproriskt sinnade, och man ville inte komma under svenskt styre. Snapphanefejderna i de sydliga länen pågick för fullt och då danskarna ur Juels flotta gjorde strandhugg understöddes de från landsidan av snapphanarna. Detta år, 1678, gav konung Carl XI en ung adelsman i uppdrag "att undersöka den blekingska kustens beskaffenhet och lämplighet för hela flottans förläggning dit". Det var ingen tillfällighet att det var unge Ankarstjerna som fick uppdraget då denne inte bara var väl förtrogen med Blekingekusten, utan dessutom även visat stort mod under olika uppdrag till sjöss. Ankarstjerna som före adlandet hette Cornelius Thijsen var av holländsk härkomst. Fadern Didrik kom i svensk tjänst 1644. Ankarstjerna lät pejla och loda de hamnar han ansåg tänkbara och meddelade slutligen Wachtmeister att vikarna vid Hästö vid Lyckebyåns mynning var de mest lämpade. Efter utredningar beslutade man att följa rådet och den 15 september 1679 ankrade amiralen Rosenfeldt med sin eskader utanför Lyckeby hamn vid Hästö. I eskadern befann sig även Ankarstjerna som nu erhållit uppdrag ordna för befästningarna i den nya staden tillsammans med Karl Magnus Stuart. Man satte omedelbart igång arbeten för att kunna emottaga hela flottan i den nya hamnen. Skogen höggs ned. Den bestod mycket av ek, vilket virke kom att användas vid byggandet av de första fartygen vid

det nya varvet. Man planerade byggnader och i november anlände konungen själv i följe av bland andra Erik Dahlberg, Johan Gyllenstjerna samt amiralerna Sjöblad och Hans Wachtmeister. Efter rekongnoseringar befanns ön Trossö som ägdes av bonden Wittus Andersson bäst lämpad för stadsbebyggelse, och då Wittus vägrade sälja sin älskade ö kastades han i fängelse och ön tvångstinlöstes av konungen. Den 5 december 1679 bestämde konungen att ett skeppsvarv skulle anläggas invid den nya staden som skulle kallas Carls-Crona. Det nya varvet förlades först till Vämön, vid den vik vi idag benämner Krutviken. Redan i Juli 1680 var det första varvet så färdigställt, att den förste skeppsbyggmästaren från skeppsholmen i Stockholm installerades. Hans namn var Robert Turner. Det första fartyg som löpte av stapeln här var "Bleking", som sjösattes den 5 januari 1682. Ankarstjerna, som vi nämnt ovan, hade då befodrats till konteramiral, den förste i landet med denna titel. Kanske bör också nämnas att då varvet några år senare, efter det att den nya staden 1680 erhållit stadsprivilegier, förflyttades till sitt nuvarande läge på Trossö och Lindholmen, inköptes skeppsbyggmästarebostället på Vämö av tysken Philip Henrik Kraan som här inrättade det bryggeri, som sedermera kom att kallas "Tyska Bryggaregården" efter honom. Så grundades staden CarlsCrona som kom att bli en storstad med en ointaglig hamn - svenska flottans huvudstation.

Föreningen Gamla CarlsCrona

Adress: Borgmästaregatan 1
371 31 KARLSKRONA

POSTGIRO 64 48 62-5

Tel: 0455 - 10190 (telsvarare)
10191 (samtalstel) onsd 17-19
49496 (ordf.)

Klubblokalen, Borgmästaregatan 1, är öppen varje helgfri onsdag kl 17-19 under tiden september-april. Använd då tel 10191.

BRUNNEN PÅ ALAMEDAN

Historiken om Byströmska brunnsöverbyggnaden
i Alamedans allé

av Gunnar Ottosson

Vid stadens grundläggning år 1680 anlades ett flertal grävda vattentäcker som skulle försörja stadens befolkning med vatten. En av dessa anlades i Alamedans mitt. Förbindelsen mellan Alamedan och Vallgatan heter sedan denna tid Brunnsgränden. Över dessa brunnar låg träkar av plank med underlag av kraftiga balkar. I mitten fanns en öppningsbar lucka, där befolkningen kunde hämta sitt vatten. Träkaren beströks med trätjära för att inte ruttna allt för fort. År 1859 ansåg en arkitekt, som hette Byström, att brunnen i Alamedan skulle få en vackrare utformning. Han ritade en åttakantig överbyggnad, som skulle placeras över den befintliga brunnen i allén. Efter en tid utrustades brunnen med en anordning, så att man medelst en stång placerad på en av sidorna kunde s. a. s vricka upp vatten i två stycken utkastare i form av lejonhuvuden. Överbyggnaden var utförd i kalksten och sandsten och placerad på en 160 cm hög granitsockel. År 1904 hade militären majoritet i dåvarande stadsfullmäktige. I en motion, överlämnad till fullmäktige, begärde militären, att Byströmska brunnsöverbyggnaden skulle förflyttas från sin plats med motiveringen att den skymde utsikten ner mot Kungsbron. En i staden verksam byggmästare, A Zakrisson, erhöll uppdraget att

demontera brunnsöverbyggnaden, transportera densamma och på nytt mura upp den vid en plats benämnd "Hvita Krogh", belägen vid nuvarande Annebo, på sin tid stadsträdgårdsmästareboställe, där det för övrigt redan fanns en vattentäkt, över vilken byggnaden placerades. I början av 1940-talet avlät dåvarande stadsjuristen Sture Aspegrén en skrivelse till stadsfullmäktige att den Byströmska brunnsöverbyggnaden skulle återföras till sin ursprungliga plats i Alamedan. Innan fullmäktige tog beslut, tillverkades en attrapp i masonite, som målades i brunnsens färger och placerades i allén. Skolbarnen i Rosenfeldtskolan roande sig med att kasta sten på attrappen, vilken efter några år bortforslades. År 1954 erhöll fastighetsreparatören Gunnar Ottosson en förfrågan av dåvarande avdelningsingenjören Pelle Hellberg om han var villig utföra arbetet med återförandet av byggnaden. Det är väl allom bekant att byggnader utförda i tegel är nästan omöjliga att transportera i sin helhet. Efter livliga diskussioner och platsbesök accepterade Ottosson uppdraget. Hur utfördes då detta uppdrag? I varje hörn av brunnen, såväl ut som invändigt, uppsattes plank, som invändigt strävades med reglar. Vidare förstärktes byggnaden med järn runtom för att erhålla en viss stabilitet. Brunnsens nedre del består av 3 stycken kalkstensskift. I mellanskiftet bilades hål för införandet av tre stycken järnbalkar, som skulle uppbära brunnsöverbyggnaden vid transporten. Under balkarna placerades sex domkrafter, samtidigt som ett stort antal mindre järnkilar spikades in mellan de två nedre skiften, samtidigt som domkrafterna utförde sitt "lyft". Efter dessa arbetsmoment lossnade byggnaden från sitt underlag. Härefter vidtog tillverkandet av en kraftig kälke av träbalkar och påföljande tidsödande arbetsmoment att föra över byggnaden till kälken. Sista dagarna i februari 1955 kom det lägliga tillfället. Ett ymningt snöfall bidrog till transporten som gick över följande färdväg: Valhallavägen - Polhemsgatan - Sunnavägen - Fiskbron - Styrmansgatan - Dockegatan - Amiralitetsgatan - Alamedan och platsen för brunnen. Transporten började 07.00 och var avslutad kl. 13.30, och då var också snön på gatorna borta. Vilket öde skulle byggnaden ha gått till mötes om den funnits kvar då bostadsbyggnationen i början av 60-talet påbörjades i kv. Annebo? Hade den 130-åriga byggnaden då kanske funnit sin plats på stadens byggnadstipp?

"Bostäderna"

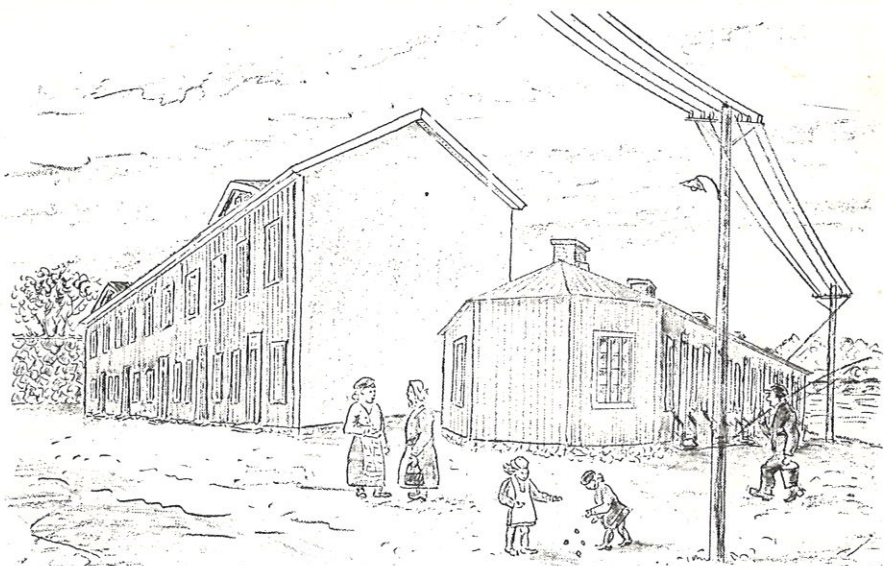
En tidsbild från Björkholmen

av Gunnar Mattsson.

"Bostäderna" tillhör som väl är, det förgångna Björkholmen, men låt oss därför inte glömma dem och alla de människor, som där levde och bodde.

På Skansaberget på Björkholmen, så kallat efter skansen Göta Lejon på holmens västra sida mot Salthö som ingick i försvarslinjen runt den nya flottstationen men som för länge sedan är borta, byggdes under slutet av 1800-talet två barackliknande bostadslängor, den ena åt Nordenskiöldsgatan och den andra åt Galergatan. Detta skedde för att i någon mån avhjälpa den då rådande bostadsbristen bland de fattiga i staden. I vardera längorna fanns fem ingångar från gatan och åt gården vette lika många. Innanför ingången fanns en förstuga och på vardera sidan om denna en dörr, som ledde in till ett rum, omkring 20 kvm stort och försedd med ett fönster. I innersta hörnet av detta rum, bakom förstugan, var en avbalkning eller alkov. I detta rum, som samtidigt var både matrum, sängkammare och vardagsrum bodde familjer av varierande storlek, många barnfamiljer, samt en och annan gamling. De förde en ständig och daglig kamp mot fattigdom, trångboddhet, ohyra och annat. Alkoven där matlagningen skedde var för det mesta skild från rummet med ett draperi eller ett upphängt förhänge. Bakom detta fick familjemedlemmarna sköta sin veckohygien en i sänder i en för tillfället inburen balja. Snett över spisen var vanligen spänt ett snöre där i barnfamiljerna ständigt hängde tvätt på tork. Bostadslängan åt Galergatan påbyggdes efter första världskriget, då bostadsbristen i staden också var skriande, med en andra våning. I denna våning blev rummen försedda med ett riktigt kök. Ingången till dessa enrumslägenheter skedde genom åt gårdsidan uppbyggda trapporn, fem stycken. Envåningslängan mot Nordenskiöldsgatan fick därefter i dagligt tal benämningen "ladan" och tvåvåningshuset mot Galergatan kallades för "slottet". Byggnadernas officiella namn var annars A - B Arbetarbostäder men kallades av de där boende och omgivningen med ett gemensamt namn helt enkelt för "Bostäderna". Hyran för ett enkelrum med spis var på tjugotalet elva kronor, minns jag. Men även denna summa kunde för mången

"Bostäderna" Björkholmen.

G. W. W.

ensam gamling eller barnfamilj vara svår att komma ut med när kamrer Bergdahl varje månad kom upp till Björkholmen och personligen gick omkring och krävde hyran. Det fanns ju på den tiden inga som helst lagfästa bidrag eller försäkringar som vi numera anser självklara. Möjligen ett lass ved någon gång från fattiggårdens vedgård som kördes dit med denna inrättnings hästskjuts. Men det var bara för de allra mest behövande. På gårdssidan var en stor uthusbyggnad som innehöll de många vedbodarna, en för varje hyresgäst. Vidare fanns i denna byggnad ett antal torrdass, där dock flera familjer fick samsas om samma dass. En tvättstuga byggd i sten fanns också här. Bakom uthusen på bergsplatån hade några av "Bostädernas" innevånare byggt burar, där de födde upp kaniner som jämte ekan och litet fiskeredskap nere vid stranden gav ett välbehöfligt tillskott till familjens kosthåll. En hade, som jag minns, även ett duvslag med duvor, dock inte för att äta utan mera som hobby och tävlingar med brevdovor. En annan av hyresgästerna hade här också byggt sig en liten snickarbod. Här och var i någon jordskrevla hade några av innevånarna, kvinnor då mest, små lilleputträdgårdar med litet blommor och grönt. De var försedda

med ett primitivt stängsel eller staket föratt markera äganderätten. Den övervägande delen av husfäderna bland folket i "Bostäderna" hade, naturligtvis kan man väl säga när det gäller Björkholmen, sin utkomst på "värvet" där de arbetade i sina olika yrken. Bland så många människor fanns det givetvis en del som genom sin litet mera markanta personlighet eller något speciellt beteende skilde sig litet från de övriga. De begåvades då med tillnamn eller öknamn som aspirerade just på deras egenheter. Dessa öknamn begagnades så ofta att många till slut glömde bort deras riktiga namn. Kom det någon besökare och frågade efter någon av dessa personer och därvid använde det verkliga namnet kunde det hända att ingen visste vem det var fråga om. Men nämnde besökaren öknamnet "ja dau vaur sauken klaur, dau visste alla veim dä vaur". Några av dem har hängt sig kvar i minnet efter så många år. I ett av rummen i "ladan" bodde "Dubbla sjuan" med sin stora familj. Varför han hade fått detta namn fick jag aldrig veta, men man hörde aldrig något annat namn. I "slottet" bodde "tusenbeningen" och detta namn hade han fått därför att när han hade fått tillräckligt innanför västen hade han den egenheten att figurera och vifta med armar och ben så att det såg ut som om han hade flerfaldigt av dessa lemmar än de två av varje sort han från födelsen begåvats med. Åt gårdsidan i "ladan" bodde Fritz Adrian. Med sin kraftiga kropp, sin svarta vegamössa och borstiga mustacher som han snodde uppåt i spetsar jämte sitt trygga och lugna uppträdande var han en respekterad person i "Bostäderna". Sitt dagliga värv hade han inne på "värvet" som pannplåtslagare. Den bastanta röda näsan och den mullrande basrösten skvallrade om att han inte föraktade flaskan och dess innehåll. Dessa egenskaper hade föranlett elaka människor att ge även Fritz Adrian ett öknamn som dock ingen vågade eller ville nämna så att han hörde det. Fritz Adrian var aristokraten, så att säga, bland innevånarna i Bostäderna. Han var den ende som hyrde en egen förstuga med två rum för sig och sin familj, varav det ena rummet dock mest fick stå som finrum. Här hade Ibert, den yngste sonen, sin fina prissamling som han vunnit i tävlingar i gångsporten, vilka han deltagit i både inom- och utomlands. Fritz Adrian var även slip-bas på Blekingesekesällskapet, som hade sin uppläggningsplatta på stranden nedanför Skansaberget. Även om "Bostäderna" av stadens övriga innevånare litet nedlåtande betraktades som

slum, också efter den tidens förhållanden, så var bostadsstandarden, om man jämför hur svenska folket bodde ännu under 20- 30- och 40-talen inte så dåliga. Folket i "Bostäderna" hade både elektriskt lyse, vatten och avlopp inne. Och det var bekvämligheter som tusentals familjer i Sverige i byar och samhällen fick leva utan. Det var många stora barnfamiljer i de små stugorna på Björkholmen som bodde lika trångt och som inte hade vatten indraget utan fick hämta detta i en pump på gården innanför porten. Och fattigdomen, mer eller mindre uttalad, var ju allmän bland svenska folket, om man ser på nutidens levnardsstandard. Men fattigdomen kan fördras om den delas av många, sade en gång en finansminister. Björkholmsborna hade också en förmåga att göra livet litet drägligare genom att tillvarataga de möjligheter till omväxling som fanns. Sommartid var det utflykter i ekan med matsäckskorg över sundet till Saltö som till större delen ännu var obebyggd och jungfrulig. På södra udden hade KSS sin båtuppläggningsplats och sitt klubbhus.

Den gräsbevuxna bergsplatån bakom "Bostäderna" som sträckte sig fram till den höga muren till kronofängelset med sina vaktorn utnyttjades av barnen för lekar och bollspel. Stilla och ljumma sommarsöndagar och kvällar plögade här också vara knytkalas med kaffe och kakor, där kaffet för männens del ofta var blandat med "kron" och de musikaliska förmågorna också var med. Där var lille Lathi, den blivande trubaduren med sin zittra. Lathi bodde med sin mor och sina syskon i "ladan". Modern hade tidigt blivit änka med en stor barnaskara. Och där var dragspelaren Kalle Söderberg. Till sällskapet brukade även tant Englander, som bodde i en stuga intill, sälla sig. Tant Englander hade en fiol och kunde också hantera den. Och så ljud musiken, sången och skratten från Skansaberget ut över Saltö sunds glittrande vatten. I början av 1950-talet revs "ladan" för att lämna plats åt ett modernt HSB-hus. Några år därefter var det "slottets" tur att skatta åt förgängelsen för moderna radhus.

VAD GÖR FÖRENINGEN GAMLA CARLSKRONA?

Som föreningens ordförande har jag ibland fått denna fråga, och undantagslöst har det då gällt i vilken utsträckning föreningen, dvs styrelsen, verkat för att tillgodose det mycket viktiga intresset hos medlemmarna när det gäller att bevara äldre värdefulla byggnader och miljöer i Karlskrona.

Frågan är berättigad - enligt stadgarna skall föreningen bl.a. verka för att vårda och bevara historiskt, topografiskt, konstnärligt och kulturellt värdefulla minnen och särdrag i Karlskrona. Vidare skall vi verka för att historiska och konstnärliga krav tillgodoses vid Karlskronas omdaning och utveckling.

Som ett exempel på hur vi har arbetat kan jag nämna två olika tillvägagångssätt:

I första fallet gäller det Stakholmen, där vi gick ut med en medlemsenkät, som med sin totalt övervägande majoritet verkligen gav styrelsen mandat, att mycket kraftigt hävda ståndpunkten att Stakholmen inte borde bebyggas. Som bekant kom ej heller något beslut om bebyggelse.

Som andra exempel väljer jag Kvarteret Wachtmeister.

Ingen Karlskronabo kan gärna ha undvikit att lägga märke till förändringarna i kvarteret mellan Borgmästaregatan, Hantverkaregatan, Arklimästaregatan och Fiskbron.

Så snart vi fått veta, att ett stort nybygge planerades, tog vi kontakt med de kommunala myndigheterna för information. Ett flertal besök fick göras på planavdelning och stadsarkitektkontor. Styrelsen fick information av tjänstemän. En uppföljning skedde med kontakter med Blekinge Läns Museum, där landsantikvarien är obligatorisk remissinstans. Styrelsen fick sedan studera berörda byggnader, deras historiska bakgrund samt deras planerade öden vid ombyggnaden (rivning, renovering, flyttning eller ombyggnad). Under planeringskedet hade vi tillfälle att diskutera problemen och framföra våra åsikter vid samtal, i huvudsak med tjänstemän i kommunen och på museét. Slutligen har vi sammanfattat synpunkterna i skrivelse till byggnadsnämnden.

I detta läge visste vi att större delen av kvarteret skulle omformas med modern bebyggelse; att planerna omfattade rivning av bl.a. några äldre

hus på Hantverkaregatan, däribland ett 1700-tals-
hus på karakteristisk hög stenfot, men att man i
gengäld i befintligt skick avsåg att spara alla
gatuhus mot Borgmästaregatan. Ett äldre gårdshus
av trä flyttades (till, som det sades dryga kost-
nader) och kom så att ingå i kvarterets inre
bebyggelse.

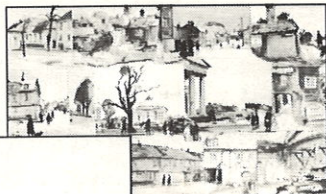

*Detta hus på Hantverkaregatan, som tillhörde
Cedergrenska gården, har rivits medan huvudbyggnaden
längst till höger på fotot från oktober 1985
till all lycka bevarats vid kvarterets ombyggnad
1986-87. Huvudbyggnaden är väl mer känd som "De
blindas hörna", eller för en senare generation som
"Leksakshuset" eller "Corners", som det numera
heter.*

På detta stadium hade särskilt nämnts, att Hotell
Savoy, d.v.s. gamla Storkällaren, skulle bevaras
med oförändrad fasad mot Borgmästaregatan.

Under sommaren 1987 inkom plötsligt en begäran om
rivningslov för Savoy. Snabba beslut måste fattas
med extra sammanträde i byggnadsnämnden. För vår
del innebar detta nya informationskontakter, nya
diskussioner och en i sista stund insänd skrivelse
till byggnadsnämnden, där vi naturligtvis yttrade
oss starkt emot en rivning.

Läget är i skrivandets stund (19/8 1987), att
byggnadsnämnden ej beviljade rivningslov, men fick
hänskjuta frågan till kommunstyrelsen, efterom den
nya plan- och bygglagen från den 1 juli 1987 i
frågor av detta slag kan ge en byggherre rätt
till ekonomisk ersättning om t.ex. rivningslov ej
beviljas.

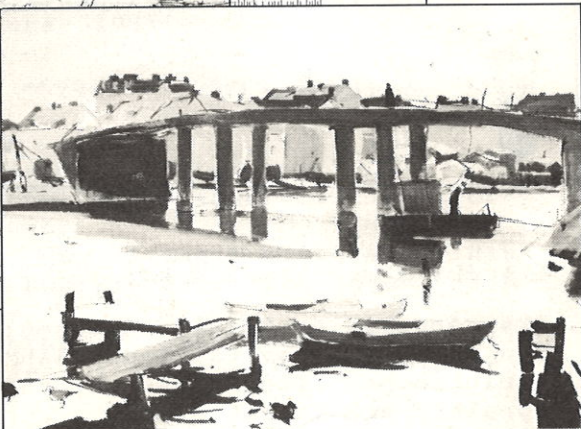

KARLSKRONA
300 ÅR

Del I

KARL
30

En återblick
av R
under medver

KARLSKRONA
300 ÅR

Del III

En återblick i ord och bild
1931-1973
av AGNES WIRÉN
under medverkan av Erik Langemark

Karlskrona 300 år
del I: 195:-
del II: 195:-
del III: 275:-

Paketpris: 595:-

Ny